

ALPHONSO LINGIO EGZISTENCINĖ ANTROPOLOGIJA

Jurgis Dieliautas

Šiaulių universitetas

Filosofijos katedra

P. Višinskio g. 38, Šiauliai

El. p. fenomenon@splius.lt

Egzistencinės antropologijos kaip patirties antropologijos galimybės

Šiame straipsnyje apžvelgiama ir fragmentiškai aptariama Alphonso Lingio filosofinė antropologija egzistenciniame kontekste. Minėto filosofo ir keliautojo patirtys susipina. Filosofinė veikla ir kelionės – tai neatskiriamos patirtys. Lingio fenomenologinė filosofija siejasi su tuo, kas gali būti sąlygiškai įvardijama kaip egzistencinė antropologija. Istoriskai egzistencializmas kaip kultūrinis ar intelektinis sąjūdis yra tarsi pasibaigęs, kaip istoriskai prasidėjo ir baigėsi daugelis kitų filosofinių sąjūdžių. Tačiau tai, kas baigiasi tradicinėje, scholastinėje filosofijoje, atgyja kitose, giminingose filosofijos disciplinose. Egzistencinė tematika, kaip ir bet kokia kita filosofinė tematika, pačioje filosofinio mąstymo raidoje nesutampa su tam tikro judėjimo ar mokyklos pradžia ar pabaiga. Be to, filosofinis mąstymas dažnai būna plėtojamas giminingose filosofijai disciplinose. Tokią giminingą mąstymo ir veiklos strategiją galima laikyti antropologija. Žmogaus problema jau nuo I. Kanto laikų suvokiama kaip pagrindinė filosofijos problema. Filosofinis mąstymas nėra izoliuotas kibernetinis ar grynas „mentalinis“ mąstymas. Teorinį mąstymą filosofijoje visuomet lydi žmogiškoji patirtis. Kas yra ši daugiaprasmė abstrakcija – žmogiškoji patirtis? Tai kūniška, sensorinė, jutiminė, kupina aštrios patirties. Ji lydi taip vadinamąjį grynąjį mąstymą. Ji supa ir patį mokytoją. Vadinasi, norint suprasti mąstymą, būtina tirti žmogiškąją patirtį. Egzistencinė antropologija, ją traktuojant fenomenologiškai, gali būti suprasta ir įvardyta kaip „patirties antropologija“. Tradiciniame antropologiniame tyrime esama tarsi nereikalingos ar papildomos patirties, kuri virsta tyrimo liekana ar priedu. Tradiciškai, pozityvistiškai mąstant, tai gali sutrukdyti tyrimui, sugriauti pačio tyrimo patikimumą ir objektyvumą. Patirtis, kurią patiria pats tyrėjas, suvokiama kaip tai, kas yra absoliučiai subjektyvu. Tai traktuojama kaip trukdis, kliūtis, iškraipymas. Visa tai būtina pašalinti norint išsaugoti tyrimo objektyvumą. Patirtis

neva kenkia tyrimo moksliskumui. Lingio tyrimo strategija antropologiniu aspektu nera visiskai nauja. Sasaju galima rasti paciu antropologu tyrimuose. Kas regima jo darbuose? Juose gausu episteminiu pastabu, asmeniniu liudijimu, privačiu užuominu, dienoraštinu stilistiniu štrichu ar tiesiog kelioniu užrašu. Tai gimininga paciu antropologu „darbinems pastaboms“. Juk daugelis antropologu savo tyrimuose yra palike pastabas sau, dienoraščius, kazka prabegomis pamineje privačiuose laiškuose ar tiesiog pokalbiuose. Kyla klausimu: ar visa tai yra reikšminga, reikalinga kaip tyrimas? Kur deti šias marginalines pastabas, „atsitiktinius pastebėjimus“? Žvelgiant i tai iš gamtamokslinės pozicijos matyti, kad tai dar tik pakeliui i tyrimą ar i mokslą, bet tai dar nera nei tyrimas, nei mokslas. Tai priedai ar puošmenos, tik pagražinančios patį mokslą. Žvelgiant i tokią strategiją antipozitivistiskai – tai unikali, nesikartojanti, singularinė patirtis. Jos negalima nei pakartoti, nei dubliuoti, jos negalima paversti visuotiniu tyrimu. Tačiau juk ne viską geba ir gali iširti taip vadinamieji „tradiciniai moksliniai tyrimai“. Mokslo tradicija yra ne tik patvirtinama ir visuotinai pripažįstama, bet ir savaip pamažu sukuriama. Kai kas pačioje antropologijoje atsiveria nesiremiant jokiais įprastiniais būdais, priešingai, remiantis asmenine, subjektyvia, nesikartojančia egzistencine patirtimi. Nebūtinai tai gali būti vadinama kaip pakitusios sąmonės būsenos. Ribinės, ekstatinės būsenos nėra planuotas dalykas, tai gali būti tik vienetinis gyvenimo atvejis. Toks atvejis kaip netikėtas išbandymas, netektis, sukrėtimas ar ko nors atsivėrimas niekada nevirš tipiniu atveju. Kita vertus, tokių atvejų tyrimai yra privataus tyrimo dalis. Tik tai, ką „aš ir tik išskirtinai patiriu tik tai“ – visa tai tik aš ir galiu paliudyti, pristatyti ir paaiškinti. Egzistencinės antropologijos galimybės, kad ir pačios filosofijos kontekste, dar nėra iki galo atvertos ir išsamiai apmąstytos. Antropologinių svarstymų ir asmeninės patirties pavyzdžių galima rasti daugelio fenomenologiškai mąstančių filosofų darbuose. Vieni jų šią patirtį pristato ar įterpia kaip pavyzdžius, kiti tai mini neakademiniuose, privačiuose pasisakymuose. Paties filosofo patirtis papildo ir iliustruoja jo mąstymą. Visa tai gali būti traktuojama kaip *filosofinė patirties antropologija*.

Patirties antropologija

Lingis bando grįsti savąją „patirties antropologiją“ keliais aspektais. Siekiama patikrinti savo patyrimu tai, kas daugeliu atveju tėra mokslo spekuliacijos. Stengiamasi kitaip pažvelgti i standartinius moks-

lo vertinimus ar mokslo teorijas. Be jokių išankstinių nuostatų bandoma pažvelgti problemiška į tai, kas kitoje disciplinoje yra neginčijama tiesa. Principai, postulatai, tiesos, teiginiai – visa tai greitai stabarėja ir virsta nejudinamu įpročiu ar nesugriaunama tradicija. Mokslas ir mokslo tyrimai turi savo doksą ir dogmas. Mokslas kuriamas ir įveikiant, regis, neįveikiamą scientizmo prietarą. Lingis bando įveikti antropologinį scientizmą ir akademizmą, atsisakydamas daugelio išankstinių nuostatų ir prievartinių teiginių. Tirdamas kažką kita, jis kartu tiria save kaip išskirtinės neplanuotos situacijos dalyvį.

Patirtis yra ne tik racionali, bet ir be galo emocionali. Racionalizuojant, logizuojant atsisakoma pagrindinių situacijos momentų – būsenų ir nuotaikų. Viską norima objektyvuoti, vienos sistemos matais sistematiizuoti, gamtamoksliskai kataloguoti, o svetimą ir nepaaiškinamą aiškinti kaip savą. Bijoma atsisakyti išankstinio savo požiūrio. Ne visa patirtis gali būti iki galo racionalizuota. Pagaliau pačioje patirtyje yra daugybė skirtingų, netelpančių į racionalią patirtį elementų. Nustebimas ar pasimetimas, euforija ar baimingumas netelpa į standartinius empirinio racionalumo, empirinio objektyvumo rėmus. Šios filosofinės patirties būsenos nuolat aptinkamos pačiame antropologiniame tyrime. Kuo svarbios šios būsenos? Jos leidžia iš šalies pažvelgti į patį tyrimą, kitaip suvokti patį racionalumą.

Šalia racionalios teorinės tyrimo patirties esama ir subjektyvios kūniškos patirties. Kai kas pačiame antropologiniame tyrime prieinama kaip tik šia neracionalia, kūnišką patirtimi. Siekiant atskleisti kūnišką patirtį, būtina į tai atsigręžti. Lingis savo knygose ir straipsniuose fiksuoja įvairias sudėtingas ir gana painias tarp-kūniškas sąveikas. Žmogiškoji būtis, pasak Merleau-Ponty, yra *įkūnyta būtis*. Kuo svarbios šios tarp-kūniškos sąveikos? Jos padeda identifikuoti sudėtingas archajines, pamirštas ar užgožtas paties racionalumo tarpžmogiškąsias pirmines komunikacines patirtis. Žmogiškosios komunikacijos ištakos siekia žmonijos pradžią. Žmogiškoji komunikacija yra ne tik esamo lokalinio sociumo ar siauros kultūros įdirbis, dažnai tai išnykusios ar užmirštos tradicijos reliktai. Šis paveldas ir tradicija atsiveria intersomatiniėje akistatoje, intersensorinėje komunikacijos praktikoje. Tokia praktika galima išėjus iš savo įpročio zonos, atsidūrus kitur, svetur – ten, kur nebegalioja sava ar įprasta.

Lingio filosofija vadinama kelionės filosofija. Kuo svarbi tokia filosofinė antropologinė kelionių patirtis? Kelionės filosofija antropologiniu požiūriu svarbi keliais aspektais. Politiniu-socialiniu požiūriu ieškoma to, ką Pirmasis ar Antrasis civilizuotas pasaulis yra praradęs Trečiajame pasaulyje. Kolonizacinė Europos ir JAV politika „ne tiek ir ne tik“ kažką atrado, bet ir daug ką ten prarado. Tame Trečiajame pasaulyje slypi neištirta, neatverta, tačiau kultūrinio ar socialinio kolonializmo užgožta „svetimybės patirtis“. Kodėl filosofui antropologui svarbi ši svetimybės patirtis? Lingis neretai nori patikrinti etinių ar socialinių teorijų galiojimą anapus tradicijos. Svetimybė, svetimumo pirmumas svarbūs jo mėgstamo E. Levino darbuose. Tai, ką aprašo Levinas, galioja Vakarų tradicijoje. Lingis bando patikrinti leviniškąją etiką ne Vakarų, o Rytų kontekste, ne savaimė suprantamoje amerikietiškoje ar europietiškoje, o ne iš karto suvokiamoje afrikietiškoje ar pietietiškoje komunikacijos aplinkoje. Svetimybės patyrimas nėra tik žaidimas, autentiškumo egzotika ar ekstremalių poreikių tenkinimas rizikingomis kelionėmis. Tai gerokai sudėtingesnės kelionės ir patirtys. Jos peržengia siaurus utilitarinius turizmo ar politizuotus globalizacijos svarstomus parametrus. Kelionėje į tai, kas svetimybė, kitoniška dar neištirta ir dar nepatirta, kinta išankstinės nuostatos ir patikimas, garantuotas tradicinis žinojimas. Kelionėje kažkas emociškai situatyviai, intuityviai atrandama, pajuntama, netikėtai suvokiama, sutinkama.

Antropologinis filosofinis tyrimas kartu yra ir moralinis tyrimas. Šiandien pagrįstai keliamas klausimas: kodėl negalimas tradicinis vakarietiškas moralinis eksportas į kitus pasaulio regionus? Sava moralė ir moralinė tradicija nėra vienintelė moralinė tradicija. Bandant viską matuoti, aiškinti tik sava tradicija, ignoruojamos svetimybės, kitoniškumo kupinos tradicijos. Moralinėje plotmėje, norint aiškinti kultūrinį, vertybinį kitoniškumą, savo kūnu išbandoma, savo tiesioginėmis akistatomis patiriama sensorinė ir situatyvi kitybė, atsiveriantis moralinis kitoniškumas. Moralinis aiškinimas virsta sudėtingu moralinės antropologijos egzistenciniu tyrimu.

Antropologinis tyrimas neretai yra vizualinis tyrimas, vizualinė patirtis – regima patirtis. Filosofo akiratyje atsiduria pastebėtos, regėtos gyvenimo situacijos, kurios gali būti įvardytos kaip ribinės ar slenkstinės situacijos. Tai stebimos, regimos gyvenimo situacijos, kurios inicijuoja ar inauguruoja. Antropologine kalba šnekant – tai pagrindiniai gyvenimi-

mo ritualai, radikaliais keičiantys tolesnį gyvenimą. Šių ritualų gausu, bet gyvenimo eigoje jie nefiksuojami, laikomi natūraliais ar nereikšmingais dalykais. Vizualinis pastabumas ar dėmesingumas ypač būdingas pačiam Lingiui, nes jis dar ir fotografuoja savo pastebėjimus. Jo fotografinės fenomenologinės nuostatos jau peržengia šį tyrimą ir yra kito tyrimo dalis.

Egzistencinis tyrimas yra egzistencinės kalbos tyrimas. Egzistenciniai liudijimai pasižymi individualia, subjektyvia asmenine egzistencine kalba. Norint suprasti egzistencinę kalbą, ją būtina kaip nors atverti. Egzistencinę patirtį galima paaiškinti visa tai išvertus. Kalbos atvėrimas susijęs interpretacinėmis, hermeneutinėmis procedūromis. Lingis savo asmeninės patirties tyrimuose kai kuriais atvejais parodo, kaip galima perskaityti, kaip įmanoma interpretuoti individualią kalbą. Individo kalba dažnai skiriasi nuo visuotinės, supaprastintos, racionalios kalbos. Racionalizuojant atmetama ar atsisakoma to, ko negalima tiesiogiai paaiškinti. Aplinkinis, analoginis aiškinimo kelias ir yra egzistencinis aiškinimas.

Lingio filosofinis antropologinis tyrimas, regis, pagrįstas individualaus tyrimo principais. Kuo svarbus tokio pobūdžio individualus filosofinis-antropologinis tyrimas? Individualus tyrimas, kuris jokių institucijų nėra tiesiogiai nei užsakytas, nei inicijuotas, leidžia atsiskleisti tam, kas vadinama unikalia patirtimi. Leidžiama gimti tam, kas suprantama ir įvardijama kaip tyrimo unikalumas. Žmogiškojo ar gyvenamojo pasaulio tyrimai virsta unikaliu nepakartojamu dialogu su vieta, aplinka, gamtovaizdžiu. Individualus tyrimas nėra mokslinis užvaldymas ar užkariavimas, veikiau – filosofinė nuostaba ar abejonė.

Kultūriniai praradimai

Pažvelkime į vieną kelionių, aprašytą darbe „Tuantin-suyo“. Lingis kalba, kad kelionė yra kelionė į tam tikrą konkrečią vietą, atsivėrimas konkrečiam gamtovaizdžiui. Norint suprasti nesuprantamus kultūrinius darinius, reikia užmegzti dialogą su vieta. Be to, būtina atsisakyti savaime suprantamo žinojimo kaip prietaro, t. y. reikia išeiti iš dirbtinio ir išankstinio žinojimo prievartos. Tai, kas žinoma, yra nematoma kliūtis pažinti. Suspenduojant išankstinį žinojimą, atsiveria tai, kas nežinoma. Atsidūrus kitur – svetur – nubunda daugybė skirtingų laikų. Vieta ir vietovė suvokiama kaip daugybės laikų sankirta. Esama nebefunkcionuojančioje istorinėje šventykloje. Kelionėje po istoriškai pakitusią vietą susipina ir įsiterpia keli skirtingi laikai. Keliaujama po tai, kas yra, ir to, kas buvo

relikvai, kultūrinės socialinės laikiškos liekanos. Laike keliamasi į prarastą praeitį per praeities išlikusias liekanas. Dėmesys ne šios šventyklos turistiniam atradimui, o jos buvusio unikalumo praradimui. Regimos tik kultūrinės liekanos, kurios liudija apie kultūrinius praradimus. Praradimuose yra kažkas prarasta. Norint suprasti tai, kas prarasta, reikia atsekti praradimo eigą. Tai, kas nebesuprantama, galima aiškinti kaip nesupratimo procesą.

Atvykimas į svetimą vietą kupinas somatinių kūniškų pokyčių. Vietovė į atvykusįjį kreipiasi specifine, somatine kalba. Filosofas, atvykęs į svetimą kraštą, susiduria su elementariais biologiniais virsmis, kurie perauga į sudėtingesnius išgyvenimus. Buvusio, galutinai pakitusio, išnykusio pasaulio rekonstrukcija kupina supratimo ir interpretacinių pastangų. Visos šios supratimo ir interpretavimo pastangos veda pirminės intuicijos, galutinės išvalgos link. Kultūrinė kūryba yra tam tikras konkretus sukūrimas. Norint suprasti, kas sukurta, reikia suprasti tai, kaip tai galėjo būti sukurta. Pagaliau reikia suprasti kūrėjus, kurie sukūrė šiuos kūrinus, statinius ir dirbinius. Norint suprasti tai, kas prarasta kaip tradicija, technologija, nereikia beviltiškai pasiduoti. Būtina visai kita mąstymo strategija. Reikia suprasti išlikusius gentainius, kurie yra šių statytojų paveldėtojai. Jie negali atkurti, atgaminti prarastos tradicijos, kuri buvo organiškai suaugusi, sinkretiška, susijusi su buvusia ir išnykusia religija. Religija buvo unikalus egzistencinis buvimo būdas, kuris ir lėmė statytojų užmojus ir statinių didybę. Liko nesuprantami šie statiniai, nežinoma pati šių statinių ir dirbinių percepcijos galimybė. Buvusi ir esama didybė išliko statiniuose, kurie yra nuoroda į statytojus. Pabuvus kartu su statytojų, meistrų palikuonimis, meistrystė neatgaminama, tačiau atgaminami pačių statytojų užmojai ir vizijos. Būtent šie užmojai ir vizijos yra įkūnytos dabar gyvenančiųjų kūniškoje egzistencijoje.

Kūniška sąveika, kurią filosofas patiria šioje vietovėje, yra ginčytinas dalykas, nes bet kurioje tradicinėje antropologinėje ataskaitoje tai būtų arba ištrinama, arba liktų tik kaip dienoraštinis, asmeninis įrašas sau. Būtent kūniškos, sensorinės, somatinės sąmonės patirtis šiuo atveju virsta svarbiausia patirtimi. Skaitomi keli sensoriniai, somatiniai atvykėlio filosofo liudijimai. *Cocos* puodelį padavusi ranka, automobilyje įvykęs sąlytis petimi, vaiko atsitiktinis prisilietimas gyvenvietėje galėtų ir dažnai yra traktuojama kaip tai, kas tyrime nėra esminga. Tačiau kelionėje, kaip patyrimo, nėra griežtos demarkacinės „esmės–ne esmės“ perskyros.

Tiesioginis kontaktas nėra tik atsitiktinis ženklinis kontaktas. Daug ko negalima nuspėti ar suvesti į tiesiogines analogijas. Ši civilizacija yra civilizacija be dirbtinių ženklų ir diskursų. Kontaktuose su tuo, kas dar „iš anksčiau nepatirta“, negalima remtis ankstesne patirtimi. Kas tada lieka? Lieka spontaniškumas ir intuityvumas, kūrybiškumas, kurį galima įvardyti kaip „gyvenimišką poeziją“. Svetimoje kultūroje nėra jokio poelgio patikimumo. „Jokių konceptualių schemų, aiškinimų, iš kitų kultūrų pasiskolintų sąvokų, jokių analogijų su žinomais dalykais“ (Lingis, 1997a: 106). Įvyksta tai, ką fenomenologai įvardytų kaip pirminį pasimetimą. „Šioje akmenų tirštyne atsideri akistatoje su absoliutu“ (Lingis, 1997a: 106). Šiame liudijime yra tirštas aprašymas, kurį dar reikia perskaityti. Regima daugiapakopė laipsniška suvokėjo reakcija. Susivokimas, susiorientacija vyksta pamažu. Nutolus ar sustojus ankstesnei patirčiai, gimsta nauja patirtis ir susivokimas. Senos įprastinės nuostatos nebeužgožia regėjimo lauko. Sensorinė refleksija virsta metarefleksija.

Kūrybinės jėgos

Knygos „Pavoingos emocijos“ skyriuje „Pasaulio centras“ Lingis šalia kitų klausimų kelia kultūrinio turizmo problemą. Pasaulio globalumas skatina ir propaguoja kultūrinį turizmą. Tai galėtų būti atskira turizmo antropologijos tema. Šiame straipsnyje aptariama tik keletas su šia tema susijusių aspektų. Lingiui esant Lietuvoje, žurnalistai jam uždavė keletą klausimų, susijusių su tuo, kodėl jis keliauja pats vienas. Į tai jis atsakė, kad toks jo stilius. Tačiau kyla ir kitų papildomų užuominų į jo keliones. Filosofas siekia keliauti ten, kur paprastai nelabai populiariau keliauti, kur nėra visuotinio intereso, kur stokojama komforto, kur gresia kariniai išpuoliai. Jis keliauja vienas, norėdamas išsaugoti savo kelionės situatyvumą ir spontaniškumą. Turistinė industrija, dėliodama ir modeliuodama egzotiškus kelionių maršrutus, daug ką apeina ir daug ko išvengia. Filosofo kelionės situatyvumas susijęs su tuo, kad pati kelionė kupina iš anksto nenumatomų atsitiktinių ir momentinių situacijų, ar tai, kas skirtinguose kontekstuose įvardijama kaip „čia ir dabar“, yra sudėtinga sensorinė užuomina. Jausenos ir būsenos, atsivėrusios kelionės patyrimė, sufleruoja ne mažiau nei įprastinis racionalumas. „Šioje saloje tave apima jausmas, jog pasiliksi čia amžiams“ (Lingis, 2002a: 8). Tik čia atsivėręs unikalus vietovės didingumas netelpa į jokias racionalias schemas. Turizmo ir apskritai kultūrinė-mokslinė industrija, viliodama keliautojus, kuria įvairius „egzotiškus dirbtinumus“. Taip kuriama salų ar

vietovių paslaptis. „Salos „paslaptį“, palaikomą prašančių finansavimo antropologų kelionių knygų autorių ir brošiūrų turistams, sukūrė vakariečiai“ (Lingis, 2002a: 10). Kūrybos ir kūrybiškumo klausimas civilizacinių pasiekimų kontekste negali būti nukreiptas tik į kūrinius ar žmones. Kuria ar kūrė ten gyvenantys ar gyvenę žmonės. Vadinasi, kuria žmonės iš savo galių ir kartu atvėrę vietovės galias. Be to, kuria ir padeda kurti, inicijuoja kūrybą pati vietovė. Aplinka yra kūrybinė atmosfera ne tik iškraunanti, bet ir įkraunanti jėgas. „Išorinė aplinka – ne tik emocinių jėgų iškrova, bet ir jų ištakų vieta“ (Lingis, 2002a: 23). Tai, kas yra laikoma civilizacinių tyrimų istorijoje kaip unikalūs kultūriniai pasiekimai, yra tiesiogiai susiję su šia vietove. Galima daryti paradoksalų išvadą, kad vietovė arba padeda, arba trukdo kurti. Nebegalima suprasti sukūrimo jėgų, jei nesuprantamos čionykščio gyvenimo jėgos, čionykštės gyvenamosios galios, čionykštės valios apraiškos. Kodėl reikia kažkur išvykti ir kodėl taip svarbus kitos vietovės kitoniškumas? Vykstama į tam tikrą pasaulio vietą ne dėl „geografinės terapijos“ būtinybės. Vieta traukia arba atmeta, perkeičia, naujai surikiuoja ir sudėlioja atšipusias ar numarintas emocijas. Kitokioje apsuptyje juntamos kitokios galios ir norai. Nubunda, atgyja, prabyla egzistencinis žmogaus intensyvumas. Čia veikia kitas intensyvumas, kita apimtis, aukštis ir plotis, atsiranda kita savo gyvenimo percepcija. Vietovė padeda atverti kūrybines jėgas. Jėga sukuria jėgą, galia įgalina, valia priverčia valioti.

Archajinė moralė

Knygoje „Nieko bendra neturinčiųjų bendrija“ Lingis svarsto žmonių bendrumo galimybes – tokio bendrumo, kuris slypi po radikaliomis skirtybėmis. Kas bendra tarp atskirtųjų ar atsiskyrusiųjų dirbtiniais ar natūraliais barjeriais? Ar lieka tarp jų dar kažkas bendra? Lingis randa savo tyrimų ir kelionių patirtyje bendrumą anapus giminystės. Bendrija anapus giminystės – tai tema, susijusi su moralinės, antropologijos būtinybe ir galimybėmis. Kelionių krizinėse ir beviltiškose būklėse kažkas svetimas ir visai nepažįstamas ištiesia pagalbos ranką. Nepažįstamoje šalyje ir krizinėje situacijoje kažkas tau išgelbėja gyvybę. Situacija asimetriška keliomis prasmėmis. Atvykus iš modernaus pasaulio, valdomo modernios moralės, patenkama į akistatą su pirmine archajine morale. Savam ir pažįstamam padėti, gelbėti gyvybę yra natūrali priedermė, tačiau gelbėti svetimą ir nepažįstamą – tai jau ginčytinas dalykas. Kitas šios mo-

ralinės situacijos aspektas – moralinis dėkingumas. Moderni utilitarinė moralė paverčiama tik mandagumo ritualo dalimi. Negalima padėkoti, nes negalima vėl stoti su savo išgelbėtoju į tiesioginę akistatą, nes nėra jo adresato. Vadinasi, dėkojimas vyksta netiesiogiai. „Be jokios abejonės jis neturėjo kito adreso, tik smėlynus; aš niekada jo daugiau nepamatysiu. Tačiau syki supratęs niekada daugiau nebepamiršiu, ką reiškia būti susaisytam saitų, kurių niekada nebegalima nei pamiršti, nei nutraukti, – ką reiškia tapti broliu“ (Lingis, 1997b: 139). Tačiau svarstomas ne tik neakivaizdus ar „abstraktus“ dėkingumas, svarstoma ir problema: „Ką reikšią tapti broliu?“ Utilitarinių svarstymų plotmėje tai gali būti suvokiamas kaip nebūtinai, neprivalomas svarstymas. Juk nespėjama net saviems visada padėkoti. Dar daugiau – „moralinis dėkingumas“ virsta abejotina moraline kategorija, nes neva toks veiksmas sukuria „nereikalingus išsipareigojimus“. Vienetinė moralinė antropologinė kelionės patirtis rodo ne situacijos visuotinumą, o šios situacijos išskirtinumą. Susibroliavimo ritualas gimsta spontaniškoje gelbėjimo situacijoje. Moralinis saitas, kurį stengiasi neigti šiuolaikinis utilitarizmas, gyvas archajiškuose gyvenimo santykiuose. Tie santykiai gyvi ne kokioje nors modernioje visuomenėje, o tik archajiškoje visuomenėje. Vadinasi, moderni moralinė visuomenė negali primesti savo modernumo kaip galutinės moralės, nes pati kai ko stokoja.

Žmogiškojo orumo dviprasmybės

Žmogiškasis orumas, kaip ir kitos žmogiškojo išsivystymo formos, sunkiai atsekamos žmonijos raidoje. Dar sunkiau sekasi atsekti žmogiškosios prasmės ir orumo tiesioginę sąveiką. Lingis savo knygos „Perdėjimai“ skyriuje „Juodieji dievai“ aprašo būseną esant tarp Indonezijos kanibalų žmogėdrų. Nemiga yra sąmonės budrumo būseną. Nemigos būsenos analizė ir egzistencinė savijauta yra susiję dalykai. Nemiga dėl apmąstymuose iškilusių grėsmių. Ar jos realios, ar pagimdytos vaizduotės – ne taip svarbu net pačiam dalyviui. Modernaus civilizuoto žmogaus būseną, nusikėlusio į akmenis amžių. „Mane paguldė atokiau. Kaip sunku užmigti. Ne dėl kietų grindų, ne dėl dūmų; aš esu pakankami daug stovyklavęs. Dėl jų: koku bendru susitarimu, kokiais įstatymais, koku bendro žmogiškumo jausmu turiu pasitikėti, kad priversčiau save užmigti šiuose namuose, kuriuose pilna grėsmingų, klastingai šnairuojančių dvasių, namuose, pastatytuose ant bambuko stulpų (po kiekvienu iš jų

prieš tai buvo užkasta žmogaus kaukolė), šiuose namuose, pilnuose žmogėdru? Ar aš išvis miegojau? Ar aš sapnavau košmarus apie siaubūnus, pabaisas, o gal visą naktį gulėjau be miego ir iš tikrųjų mačiau pabaisas akmens amžiaus naktį Dživikoje, Irian Džiajoje?“ (Lingis, 1996: 177). Užmigti trukdo apmąstymai, kupini drastiškos vaizduotės. Saugūs tose vietose, kur saugi aplinka, kur pati aplinka mus saugo. Tai, kas vadinama aplinka, yra žmonių buvimo erdvė ir laikas, kupini dievybių ir dvasių. Svetima vieta skiriasi nuo savos vietos daugeliu sudėtingų dalykų. Yra daugybė savaiminių perskyrų, skirtybių ir atskyrimo būdų. Sava vieta padeda, nors ji gali būti ir saugi, ir nesaugi. Svetima vieta daug kam iš anksto priešinasi: suvokimui, atpažinimui, pripažinimui, pasisavinimui. Vieta arba globoja, arba graso. Globojanti vieta neskatina nereikalingų asociacijų, į vaizduotę „neateina“ nereikalingos grėsmės. Besipriešinanti vieta trikdo ir kelia nerimą. Tačiau baisumas ir nerimas susijęs su išankstiniu šio baisumo ir nerimo žinojimu. Neturint tokios civilizacinės ar lyginamosios patirties ir tokio žinojimo, vargu, ar būtų įmanomos tokios grėsmės. Nesaugi būseną ištirpdo dirbtinį orumą, kaip kažkokį dirbtinį pranašumą. Svetima vieta – tai svetimasis gyvenamasis pasaulis. Įžengdamas į šį pasaulį, žmogus yra gerokai sutrikęs. Jis nori būti pripažintas, siekia pranašumo. Negalima užvaldyti šios vietos emociškai, nes ji netelpa į savastį. Tapatumas gali būti suvoktas per skirtybes. Turima daugiau socialinio, kultūrinio, biologinio pertekliaus nei tai pajėgiama suvokti. Turima daugiau neišgryninto žmogiškumo nei tai pajėgiama identifikuoti. Plūduriuojama daugybės neidentifikuotų paveldėtų patirčių reikšmių vandenynė. Orumas yra toks pat problematiškas dalykas, kaip ir kitos žmogiškos savybės.

Pareigos samprata

Daroma ir nuolat kartojama tik tai, ką reikia daryti. Daroma nesusimąstant, nereflektuojant, nepriskiriant įvykiui papildomos reikšmės. Lingio pasakojime regimas nelaimingas įvykis ir po jo – motinos poelgis gelbėjant sūnaus gyvybę. Kas šiame moraliniame pasakojime trikdo? Motina šiam įvykiui nesuteikia jokios papildomos prasmės. Įvykis yra tai, kas jau įvyko, kas jau nebeatšaukiama, nes tai jau įvyko ir išsipildė. Filosofą jaudina, glumina, trikdo ši papasakota situacija, ekstremalus įvykis. „Jaunuolis grįžta su motina tuščiu kalnų keliu. Staiga į kelią iššoka elnias, ir automobilis trenkiasi į medį. Pati smarkiai kraujuodama,

motina ištraukia sąmonės netekusį sūnų iš automobilio, nušluosto kuo turi ir velka penkias mylias žemyn iki artimiausios trobelės. Kai nebevaldančiam kojų sūnui vieną dieną vėl grįžta noras gyventi, jis mėgina motinai padėkoti. Tačiau jai šie žodžiai atrodo beprasmiški: ji tik darė tai, ką daro motina“ (Lingis, 2002b: 12). Sūnus, praėjęs kiek laiko, susivokęs bando padėkoti, tačiau padėkos žodžiai motinos neveikia. Šiame pasakojime, liudijime susipina dvi moralinės sampratos: pareiga ir dėkingumas. Motinos poelgis šioje situacijoje yra nebylus pareigos atlikimas, nes motiniška pareiga – tai dalis jos tapatumo, kuris atsiveria ar išnyra tik išskirtinėse gyvenimo situacijose. Sūnaus ir motinos moralinė sąveika asimetriška iš principo. Sūnaus dėkingumas neatsveria motinos poelgio. Darymas ir kartojimas yra spontaniškas veiksmas. Sudėtingiausia moralinė sąveika įvyksta be žodžių. Moralinė pareiga išnyra tik filosofo dėmesingume šiam atvejui, liudijimui, gyvenimo įvykiui. Imperatyviai žvelgiant, tai tik privalomas motinos pareigos atlikimas, sūnaus dėkingumas – ritualinis ir išmoktas dėkingumas. Motinai tokių analogijų gali ir nebūti. Vienintelis išskirtinis įvykis, vienas moralinis poelgis liudija jos motinišką pareigingumą. Sūnus dėkoja, tačiau dėkingumas turi ir gali būti pasakomas „kitaip“, be žodžių. Išgyvenusio sūnaus gyvenimas yra dėkojimas ir nematomas dėkingumas motinai: esi gyvas ir tai moralinė padėka. Morale vis bandoma atskirti, išgryninti ar išskirti iš gyvenimo, ją dirbtinai sureikšminti. Motina šios moralės nesureikšmina, ji net jos nevadina pabrėžtinai „moraline pareiga“, o įvardija kaip tiesiog-pareigą. Pareiga gali būti realizuota ir nerealizuota, net jei buvo ar nebuvo tokios galimybės. Atvejis ar proga išveda, leidžia pareigai atsiverti, pasirodyti. Gyvenimo pareigos ištirpdo, integruoja gryną moralę. Pareiga, kaip motiniškumo išraiška, nėra atskiriama nuo motiniškumo sampratos. Motiniškumo negalima susieti su pareiga-funkcija, pareiga-instinktu, pareiga-priederme. Motiniškumas yra daugiaveidis ir įvairialypis reiškinys, atsiveriantis galbūt tik ekstremalioje, galbūt visai banalioje situacijoje.

Pasakyta ir pamatyta: pedagoginė įžvalga

Vizualinė patirtis yra regima patirtis. Filosofo akiratyje atsiduria pastebėtos, regėtos gyvenimo situacijos, kurios gali būti įvardytos kaip ribinės ar slenkstinės situacijos. Yra vienos būsenos kažkas iki to ir radikaliai kitos būsenos po to. Tai subtilios, intriguojančios erdvėlaikiškos gyvenimo situacijos, kurios žmogų inicijuoja ar inauguruoja. Į tam tikras

gyvenimo sritis jis yra įvesdinamas. Lemtingose situacijose kažkas pasitinkama ar su kažkuo išsiskiriama. Antropologine kalba šnekant – tai pagrindiniai gyvenimo ritualai, radikaliai keičiantys tolesnį gyvenimą. Šių ritualų gausu, tačiau gyvenimo eigoje jie nefiksuojami, laikomi natūraliais ar nereikšmingais dalykais. Visi šie ritualai galėtų būti įvardyti gana plačiu *gyvenimo pedagogikos* terminu. Kuo svarbi ši gyvenimo pedagogika kaip pagrindinės gyvenimo išvalgos? Gyvenimo pedagogika kupina inauguracinių situacijų. Štai ten prasideda mokymas, kažko išmokstama. Tačiau pats išmokymas ar išmokimas susiję su suvokimu. Išmokymas ar išmokimas nėra anoniminiai dalykai – tai dalykai, kupini asmeninių išvalgų. Norint tai suprasti, nepakanka tiesioginio išorinio stebėjimo. Šios išvalgos – tai sudėtingos trumpalaikės kažkur ir kažkada vykstančios pedagoginės situacijos. Jos niekada nesikartoja ir nesusipina. Kodėl verta sugrįžti į šias vienetines ir nesikartojančias situacijas? Gyvenimas kupinas įvedimo ar išvedimo ritualų, egzistenciškai svarstant – tai ribinės ar slenkstinės situacijos. Po to ir prieš – tai dvi radikaliai kitokios kokybinės būsenos. „Paskutinė šilta rudens diena; motinai reikia eiti su vaiku į parką. Ji užmiršta visus laiškus, kuriuos turi parašyti, ir konferenciją, kurią turi parengti šiam savaitgaliui; užmiršta visus savo draugus. Ji visiškai įsigilinsi į savo užduotį. Ji įsitaisiusi prie tvenkinio, vėlyvo rudens saulėje fontane tviska vaivorykštė. Ji rodo tą vaivorykštę tvenkinyje. Jos akys plačiai atmerktos ir žėri, meiliose lūpų linijose plazda džiugesys. Ji turi nukreipti ten jo akis. Šiandien. Jo akytės dar per jaunos įžiūrėti vaivorykštę danguje. Kitais metais jau bus per vėlu; jis bus darželyje, o jo akys – atbukintos elektroninių vaivorykščių televizoriaus ekrane; jam reikės žiūrėti į knygeles su paveikslukais, iliustruojančiais abėcėlės raides. Ji turi sufokusuoti jo žvilgsnį ir išmokyti pamatyti vaivorykštę. Ji turi išmokyti to žodžio: vaivorykštė. Vaivorykštė fontane. Jis turi sužinoti ir žodį, ir patį stebuklą. Ji visiškai susitelkusi, suvokdama užduoties keblumą ir skubumą. Susirūpinusi ir triumfuodama stebi, kaip jo akys prisipildo nuostabos, sudrėksta nuo juoko ir jose ji pamato vaivorykštę“ (Lingis, 1997: 106). Šiame teksto segmente trečiuoju asmeniu perpasakota pedagoginė istorija, antropologinis-pedagoginis liudijimas. Liudijimas, kupinas subtilių detalių, nuorodų ir užuominų. Liudijimas gali būti suvokiamas kaip egzistencinis mokymas. Motina, sutelkusi didžiausią dėmesį, moko vaiką pamatyti vaivorykštę. Kita tokia pati situacija negalima. Vadinasi, pats mokymas nėra aklas ar mechaniškas kartojimas. Mokyme

yra dalykų, nuostatų, būsenų, aplinkybių, kurios nesikartoja. Mokoma tarsi visai natūraliai, bet tai ekstremali situacija, kupina susikaupimo ir pedagoginio rūpesčio. Motinos mokymas yra leidimas pamatyti pačiam vaivorykštę tvenkinyje. Heideggeris teigia, kad *norint mokyti, reikia leisti mokyti*. Tai nėra institucinis, technologinis, automatinis, anoniminis mokymas, kuris neleidžia mokytis, tačiau užgožia patį mokymąsi. Vaivorykštės pamatymas tvenkinyje skiriasi nuo nupieštos ir supaprastintos vaivorykštės paveikslo. Žiūrint mokomasi žiūrėti ir išvelgti. Tačiau drauge leidžiama žiūrėti ir išvelgti. Pedagoginės technologijos ne tik palengvina, bet ir iškreipia žiūrėjimą. Nebelieka atradimo nuostabos ir atradimo džiaugsmo. Kaip galima stebėtis, jei viskas aišku ir savaime suprantama? Kaip galima džiaugtis kažką atradus, jei viskas jau atrasta?

Sukrėtimas: rūpesčio atsivėrimas

Dėmesio centre – sukrečianti scena: moteris su lėle. Sukrečia atvykėlio filosofo pastebėta kasdienė gatvės gyvenimo scena. Tokia scena atrodytų lyg ir niekuo neišsiskirianti. Tokią sceną dar prieš tai reikia išskirti iš kitų gyvenimo epizodų. Tačiau pats šios gyvenimo scenos išskyrimas, išgryninimas sukrečia stebėtoją. Ši scena priverčia pasitikrinti, ar viskas aišku ir savaime suprantama rūpesčio teorijose. Ankstesnės filosofinės, socialinės rūpesčio teorijos, buvusios žinomos ir aiškios, staiga nebegalioja, jos nebėra tokios aiškios. Sutrikimas yra panašus į fenomenologinį epochos veiksmą, kada kažkas sustabdoma, išjungžiama, kada kažkas nustoja galioti. „Kartą buvau sukrestas. San Paule. Didžiausiame pramoniniame Brazilijos, o gal net pasaulio mieste... Ant kampo sėdėjo senyva moteriškė, elgeta; ir tada pamačiau jauną moterį, apie 35-erių metų, visai patrauklią. Ji turėjo didelę lėlę. Kaip kūdikį. Kartais jai ši lėlė nusibosdavo (kaip ir tikras kūdikis). Buvau San Paule visą mėnesį. Mačiau ją kiekvieną dieną. Ji niekada neelgetaudavo. Valgydavo tik tada, kai niekas nemato. Maistą rinkdavosi iš šiukšlių dėžių. Plaudavosi rankas. Po stogu. Niekas jos nevydavo šalin. Jai nieko nereikėjo ir ji nieko nenorėjo. San Paule šilta, nereikia namų. Jos galvoje nebuvo jokių norų. Tačiau vienintelis dalykas, kurio ji norėjo, buvo kūdikis. Jausmas, galia jos širdyje – mylėti kūdikį. Tada, kai ji jautė, jog gali kažkuo pasirūpinti, ji norėjo pasirūpinti savo kūdikiu... Ji žino, kad turi šią galią... ir tai vienintelis dalykas, dėl kurio ji gyvena... Ji turi meilę. Ir galią mylėti“ (Aleksandravičius, 2003: 54). Motiniškąjį rūpestingumą linkstama priskirti socialinio

sociumo nariams, tarsi asocialieji šio rūpesčio neturėtų. Tačiau pats motiniškas rūpestis nėra tik išlavinto ir apsišvietusio žmogaus rūpestis. Jo dirbtinai neišmokoma, jo išmokstama natūraliai. Koks tuomet skirtumas tarp vaikiško „infantilaus žaidimo su lėlėmis“ ir suaugusiojo „rūpestingų žaidimų ritualų“? Ar rūpesčio žaismė nėra kažkas sudėtingesnio nei racionali žaidimo samprata? Ar žaidimai, atlikimai, įsitraukimai neperžengia mūsų stereotipinių sampratų? Šiame pastebėjime-sukrėtyme išnyra dar sudėtingesnė rūpesčio struktūra – norėti rūpintis, galėti rūpintis. Mylėti savo kūdikį yra žmogiška galia. Rūpestis yra motiniškos meilės galios pasireiškimas. Tai „rūpestis-kam“, kaip rūpinimasis „kažkuo“. Stebima mergina rūpinasi lėle. Tikro kūdikio nėra, yra tik lėlė. Šiame rūpestyje išnyksta skirtumas tarp tikro ir netikro kūdikio. Rūpestis yra visa šios moters veiklos aplinka, atmosfera. Rūpesčio išvalga atsiveria čia, šioje gyvenamoje aplinkoje, šioje gatvėje, šiame mieste, šioje šalyje. Regėtas sukrėtimas pakeičia daugelį žinomų ir išankstinių rūpesčio nuostatų.

Dėmesingumas gyventai praeičiai

Gyvenimas yra nugyventa ar išgyventa praeitis, anoniminis ar asmeninis gyvenimas. Biografija susijusi su gyventomis vietomis. „Pasakojimai apie save“ yra ir konkrečių vietų liudijimai. Pasakojant veda ma po gyventas vietas. Biografija veda po atminties vietas. Biografinis pasakojimas ar liudijimas dvejopas: asmuo liudija, pasakoja apie save, tačiau liudija ir pati vieta. Per pasakojimą atsiveria, atgyja gyventa vieta. Universiteto filosofo gyvenimas nėra susijęs tik su akademinė veikla ir mąstysena. Dirbant akademinį darbą, gyvenama ir išgyvenama daug daugiau nei tik tai, ką aprėpia tiesioginė veikla. Kai kada apsilankymas seniai nelankytoje vietoje sukrečia. Apsilankius įgyjama taip vadinamos „negatyvios patirties“. „Mano senojo namo aprašymas sužadino manyje troškimą vėl jį pamatyti ir parodyti savo draugui. Užsukome į miestą. Kai atvykome prie namo, jis pasirodė negyvenamas. Apėjome jį iš kitos pusės ir radome išlaužtas duris. Pamatėme, kad apylinkės vaikigaliai buvo išdaužę langus, išspardę sienas, netgi suniokoję laiptus ir grindų lentas. Žengėme per grindų balkius ir nukritusio tinko krūvas. Pasakojant draugui, kaip atrodė kambariai, kai čia gyveno, mane apėmė melancholija, kilusi įsisąmoninus, kad tai tikriausiai paskutinis kartas, kai matau šį namą; dabar sunaikintas, jis turbūt bus nugriautas miesto valdžios potvarkiu. Draugas pastebėjo kažkokius suplėšytus popierius ir ėmė juos

rinkti: tai buvo laiškai, vieną kartą nuo apačios iki viršaus perplėšti per visą puslapį...“ (Lingis, 2007: 5–6). Gyvenimo vietoje randama suniokota aplinka ir neaiškios paskirties laiškai. Suniokoti gyvenimo praeities pėdsakai, tačiau palikti kitų, po to gyvenusių žmonių laiškai. Šių žmonių susirašinėjimas, jų gyvenimo istorija, jų gyvenimo laiškai perskaitomi šioje vietoje. Sugriauta kažkada gyventa vieta staiga vėl atgyja ir tęsiasi kitų, visai nepažįstamų žmonių laiškuose. Perplėšti ir palikti be jokio adresato laiškai staiga atgyja filosofo skaityme. Per šiuos laiškus atgyja ir ši buvusi asmeninė vieta. Pamišti ir paliešti laiškai vėl prabyla. Vieta, turėjusi sukelti teigiamus prisiminimus, atstumia. Turėję nueiti į užmarštį laiškai vėl perskaitomi kaip unikali gyvenimo istorija. Gyventa ir primiršta praeitis tęsiasi, net sunaikinus gyvenamą aplinką. Gyventą aplinką ne tik papildo, bet ir paliudija laiškai. Pamišta ir apleista vieta atgyja epistoliniame pasakojime. Atvykėlių filosofą sukrečia ne vietos atgrasumas, o palikti laiškai. Atsitiktinis paskaitymas, atsitiktinis dėmesingumas laiškų tematikai, svetimų žmonių gyvenimo istorijai? Vyksta ne tik smalsus skaitymas, bet atidumas užrašytoms šių „atsitiktinėms gyvenimo užuominoms“. Šios, regis, atsitiktinės užuominos liudija ir apie tai, kad žmogus dar nemoka skaityti biografijos, negeba biografijoje perskaityti aibės užuominų. Gyvenimo aprašymas nėra tiesioginis gyvenimo skaitymas – tai „skaitymas-rašymas“, gyvenimo teksto skaitymas yra gyvenimo perrašymas. Gyvenimas yra sensorinis, somatinis tekstas, teikiantis tam tikras išminties užuominas. Norint suprasti gyvenimą, reikia jį perrašyti kita, neracionalia, asmenine, subjektyvia kalba.

Individuali skausmo kalba ir išraiška

Skausmo kalba susijusi su neišsėmiama individualios kalbos problematika. Racionalumas ir individualumas kalbinėje sferoje nėra tapatūs dalykai. Gerokai skiriasi visuotinė racionali kalba ir ta individuali kalba, kuria žmogus kalbasi su savimi, kuria prabyla iš savęs. Kyla klausimas: kodėl kartais prireikia nebe visuotinės racionalios kalbos, o individualios, subjektyvios kalbos? Kodėl negalima eliminuoti šios individualios kalbos ir kas prarandama, kai tai daroma? Lingis, gindamas privačią, individualią kalbą, kuri kyla iš pačių gyvenimo patirties gelmių, pasitelkia asmeninio susirašinėjimo išskirtinį pavyzdį. Jis pateikia liudijimą, kupiną gyvūniškų metaforų. „Mangustas gyvena man po kaklu, dešiniau. Ūdra ant galvos. Šikšnosparniai – varpinėje, t. y. mano galvoje. Išskyrus tuos

atvejus, kai ji tuščia, tik tuštuma, tik atvirumas. Mano kaklas yra karališkoji kobra; kojos arklio...“ (Lingis, 2006: 101). Visa tai yra patirto, išgyvento skausmo kalba ir šio skausmo monstriškos, gyvūniškos išraiškos. Kas ir kaip kalbama? Išraiškos šiame rašte raiškios ir balse, ir išraiškinę savo apibūdinimuose, įvardijimuose. Išraiškos liudija skaudžią asmeninę patirtį, asmeninius pažeminimus ir skriaudas. Išraiškos yra skausmo raštas-pėdsakas. Aplink visą skaudamą kūną įtaisę gyvūnai. Skaudi asmeninė patirtis virto skausmo raštu-aprašymu. Gyvenime patirta gausybė asmeninių pažeminimų. Asmeniniai pažeminimai virto sudėtingu skausmingu pasakojimu. Skausmas ir trukdo, ir padeda pasakoti. Tiesiogiai skausmas nepristatomas, nes skauda ir pasakojant apie patirtą skausmą. Skausmas nėra abstrakcijos – tai sudėtingos vizualinės skriaudų asociacijos. Skriaudos virto gyvūniškais pavidalais. Skausmas negali būti iki galo racionalizuojamas. Skausmingų išgyvenimų neįmanoma iki galo racionalizuoti. *Racionalia kalba to, kas čia išsakoma skausmo kalba, nebūtų įmanoma išsakyti.* Bandant šią kalbą supaprastinti, išnyktų unikali individuali patirtis. Šioje kalboje švyti sudėtingos skausmingo gyvenimo individualios prasmės. Individualios skausmingos prasmės įvardytos skirtingų gyvūnų vaizdais. Skauda ir tam skausmui nėra įpratinės kalbos analogų. Skausmo intensyvumas šiame pasakojime virsta *tirštu aprašymu.* Negalima šios kalbos paversti medicininiais simptomais ar suprastintais kodais. Ši kalba platesnė už skaitmeninius katalogų kodus ir laboratorinius diagnostinius simptomus. Kokia kalba čia regima? Daugiasluoksnė, daugiaveidė, daugiakryptė, įvairialypė individualaus pasakojimo kalba, kuri labiau panaši į literatūrinę, nei į simptominę medicinos kalbą. Čia neįmanomas joks tiesioginis, tiesmukas, automatinis, mašininis vertimas. Tokiu atveju liktų tik vienas kalbos sluoksnis. Gyvūnai nėra tik zoologinis analogas ar animacinė haliucinacija. Pasakojime pasakoma daugiau nei norima pasakyti. Ši „tiršta kalba“ reikalauja atidžios interpretacijos. Gyvūniškos, monstriškos išraiškos slegia, supa visą pasakotojo kūną. Pasakotojas pasiklydęs savyje, jis nebesusigauja, kas su juo vyksta. Jis bando pasakoti apie save, perteikti ir pristatyti save. Ne visas žmogaus žodynas nuolat verbaliai aktyvuojamas. Išraiškos ir žodžiai nėra tapatūs vieni kitiems. Kūnas turi daugiau išraiškų nei esama žodinių atsargų šioms išraiškoms išsakyti. Kaip prakalbinti žmogiškąsias išraiškas? Leidžiama prabilti pačiam kūnui. Kūnas pasakoja apie save, kūnas prabyla apie save somatine, sensorine kalba. Juk panaši, gimininga, neracionali „pamiršta

kalba“ slypi mūsų sapnuose, vizijose, fantazijose. Neracionali kalba įvairių socialinių ir politinių institucijų bandoma nuolat suvaldyti ir racionalizuoti. Taip atsiranda simptomai ir diagnozės kaip valdymo funkcijos. Simptomai ir diagnozės yra socialinių ar politinių susitarimų reikalas. Vadinasi, jokia racionali diagnozė nėra galutinė. Filosofas siūlo ne tam tikrą diagnozę, o bandymą perskaityti šią sudėtingą individualią kalbą. Ši egzistencinė skausmo kalba yra virtusi skausmingų asmeninių išgyvenimų fenomenais. Skausmas, kaip ir kitos „neracionalios patirtys“, į mus prabyla asmeniškai. Ar žmogus girdi ir ar nori girdėti savo asmeninę kalbą? Ar individualia kalba pajėgiama susišnekėti? Racionalizacija ir paprastinimas kalbos lygmenyje atima žmogaus individualumą. Reikia įsiklausyti į savo egzistencinę kalbą, išgirsti savo asmeninę kalbą. Neverta skubėti šios kalbos kažkam priskirti.

Kelionių filosofija kaip antropologija

Gali kilti tiesmukiški klausimai tarp pozityviai mąstančių ir griežtų atsakymus mėgstančių filosofų: ko tuo siekiama? Koks viso to tikslas? Galima pagrįstai paklausti, ko verta tokia tik „egzistencinė antropologija“? Pats filosofas į tai daugelyje knygų ironiškai ir eseistiškai atsako, kad vykstama turint kuklų ir paprastą tikslą – „paliesti ir prisilesti“. Gali kilti ir kitas klausimas: ar tai nėra tik lėbavimo, pramogų, laisvalaikio filosofija? Juk einama ir keliaujama panašiais ir pramintais „marginalinės antropologijos“ keliais ir maršrutais. Ar tai nėra dar viena „filosofinės egzotikos“ sritis? Vietoje to, kad kaip tikras klasikinis filosofas kovotų su kolegomis ir oponentais dėl minties ar stiliaus, mokyklos ar metodo grynumo, jis leidžia laiką keliaudamas ir svajodamas. Pats filosofuojantis keliautojas ar keliaujantis filosofas į tai atsako apytiksliai taip: jis nenori virsti muziejiniu filosofu eksponatu, likti tik auditoriniu, kabinetiniu, akademinu filosofu. Jam norisi parašyti tai, kas nėra pačioje antropologinėje filosofijoje deramai aprašyta, į ką nėra kreipiamas tinkamas dėmesys. Tai, į kur krypsta Lingio dėmesys, yra Trečiojo pasaulio kultūra ir civilizacija. Šio pasaulio išmintis ir tradicija vis dar prislopinta vakarietiško kolonialinio „istorinio mąstymo“ ir „istorinių tautų“ sampratų. Turėtų būti naujai parašyta, tiksliau – postmoderniai perrašyta šių kraštų istorija ne kaip stokos ar pažangos kriterijus, o kaip neaprašyta, neapmąstyta istorija. Tai, kas netelpa į kultūrinės ar socialinės antropologijos rėmus, neturėtų būti atmesta. Patys rėmai ar kriterijai galėtų būti koreguojami.

Lingis atmeta, paneigia ar polemizuoja su tuo, kas apibrėžiama kaip tradicija ir tradicinis diskursas, taip pat atmeta tai, kas įvardijama kaip „semiotinis despotizmas“, kokio pavidalo jis bebūtų. Psichoanalitinė Freud, Lacano, fenomenologinė Sartre, Merleau-Ponty, Levino, postmoderni Deleuze, Derrida tradicija suprantama ne kaip absoliučios tiesos, o kaip savo laikmečio apribotas aiškinimas, kuris vertas peržiūros ir naujo aiškinimo. Jokios teorijos neturi moralinio, kultūrinio ar socialinio absoliutumo.

Lingis kritiškas ir savo paties situatyviems kelionių patyrimams. Patirtis egzistencine prasme – tai unikali ir nesikartojanti situacija. Jos neįmanoma nei atkartoti, nei dubliuoti, nei imituoti. Unikalumas veda tik į vis kitą nestandartinį unikalumą. Kokią prasmę turi gėrio pasireiškimas kaip moralinės antropologijos apraiška? Ar tik tai, kad dar kartą patvirtintų Levino „kito kitoniškumą“ ar „veido į veidu“ principą? Tai tik liudija moralinės antropologijos būtinybę norint suprasti ar identifikuoti tai, kas yra individuali moralė. Lingio aprašytos ir ekspresyviai perteiktos ekstremalios moralinės būsenos svetimybės zonose liudija apie pačios moralės situatyvumą, apie tai, kad sudėtingiausios moralinės konvencijos vyksta nebylioje, netiesioginėje komunikacijoje.

Gali kilti dar kitas klausimas: ko vertos tokios kelionės, kurios ne visiems prieinamos ir ne visiems įmanomos? Ar filosofinė antropologija išnaudoja visiškai tai, kas prieinama ir įmanoma? Filosofija yra nuolatinis pavojus ir rizika. Minties rizikos ir minties pavojaus būsenos ilgą laiką buvo suvokiamos kaip patloginės būsenos. Mintis ilgą laiką buvo vejama nuo bet kokios sensorikos: jutimiškumo ir jautrumo. Dėl šios totalinės baimės filosofinė mintis tapdavo baugšti ir niūri. Lingis bando reabilituoti minties gyvumą. Juk tai, kas patirta, yra gyva. Dažnai mąstoma ar remiamasi tik negyvu mąstymu ir bijoma atsverti savo patirčiai.

Kelionė į savo patirtį

Filosofija visada autobiografiška. Rašoma ne tik sau, rašoma ir apie save. Tačiau kaip atskirti ir išskirti save? Kaip save identifikuoti? Kai kada atrodo, kad viskas yra *Aš*, kartais – kad niekur nėra savęs. Savęs aprašymas yra kartu ir kažko dar aprašymas. Aprašydamas pasaulį, asmuo aprašo save kaip žmogų. Visa tai intensyvios atogrąžos. Vieni linkę nuolat atsigręžti į save, kiti to vengia, ignoruoja šią strategiją. Atsigręždamas į savo patirtį, žmogus leidžiasi į kelionę po savo patirtį. Bet

kuri refleksija ir reminiscencija ar nostalgija bei vilties užgimimas yra kelionė į save. Tai nėra užsidarymas ar mąstymas savyje. Tai savo regėjimų, lytėjimų, girdėjimų, maršrutų triukšmo, trajektorijų greičio, būsenų kreivių atvėrimas. Ką inspiruoja ir ką atveria, ką reziuumuoja egzistencinė Lingio kelionių patirtis? Kelionė yra suvokiama dvejopai: viena vertus, tai skirtingų šalių ir kraštų lankymas, kita vertus, tai kelionė į savo patirtį. Kelionės patirtis susijusi su mąstymo patirtimi. Mintis nėra izoliuota nuo kitų minčių. Apmąstymas visada susijęs su tam tikra atmosfera, nuotaika, būseną. Mintis gyva, kada ji šaukiasi kitos minties, o mąstymas gyvas, kada gali, geba inspiruoti tik kitą mąstymą. Filosofija yra kelionė keliomis netiesinėmis, nelineinėmis gyvenimo maršrutų kryptimis. Kelio trajektorija gali būti suvokiama kaip nuotoliai ar atstumai nuo kažko ar kažko link. Tačiau tai gali būti suvokimai kaip tebevykstantys gyvenimo sudūrimai ar gyvenimo įvykiai. Kas yra filosofinė kelionė? Kelionė į tai, kas nesu aš pats, kad apibrėžčiau savo Aš ir patikslinčiau savo ribas. Kartu tai kelionė į savo patirtį. Keliaudamas žmogus atsiveria ir patiria save ir pasaulį aplink save.

LITERATŪRA

- Aleksandravičius V., Pokalbis su Alphonso Lingiu, *Baltos lankos*, 17, Vilnius, 2003.
Lingis A., Juodieji dievai, *Baltos lankos*, 7, Vilnius, 1996.
Lingis A., Tuantin-suyo, *Baltos lankos*, 8, Vilnius, 1997a.
Lingis A., *Nieko bendra neturinčiųjų bendrija*, Vilnius, 1997b.
Lingis A., *Pavojingos emocijos*, Vilnius, 2002a.
Lingis A., Asmens tapatumas, *Problemos*, 61, Vilnius, 2002b.
Lingis A., Fantazijos erdvė, *Hermeneutinė literatūrologija*, Vilnius, 2006.
Lingis A., Ką mes, kiekvienas mūsų, turime pasakyti, *Baltos lankos*, 27, Vilnius, 2007.

EXISTENTIAL ANTHROPOLOGY OF ALPHONSO LINGIS

Jurgis Dieliautas

Summary

The author of this article aims to review philosophical anthropology of A. Lingis in existential context. Experiences of philosopher and traveller are often closely intertwined. Philosophical activity and philosophical travel experience are inseparable experiences. Phenomenological philosophy of A. Lingis is connected with what is relatively defined as existential anthropology. Unique and unrepeatable events reveal themselves in philosopher's personal and travel experience.